

נושא העבודה

חלוקת רכוש בדיני צוואות

תאריך : דצמבר 2015

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט

תוכן עניינים

פרק ראשון	הקדמה 3
פרק שני.....	מבוא 4
פרק שלישי.....	משפט ישראלי 5-13
פרק רביעי.....	משפט עברי 14-18

19-20 פסק דין

21 השוואה..... פרק חמישי

22..... ביבליוגרפיה

הקדמה אישית

בתוקף לימודי במגמת משפטים התחברתי מאוד לנושא חלוקת רכוש ביני צוואות

שהרי זה בעצם הירושה

נושא זה רווח בחיי התושבים במיוחד במקום מגורי

בנושא ירושה כפי שנהג עד כה דור המייסדים (חברי המשק) להוריש הן את המשק

והן את הבית לבן הצעיר בלבד.

עקב כך נגרם סכסוך בקרב בני המשפחה (הילדים האח הצעיר וההורים) ולכן

החלטתי להתמחות בתחום זה תחום זה מסובך מכיוון שלא בכמו תחומים אחרים או

מחלוקות אחרות שבדרך כלל יש שני צדדים שהם דנים או נידונים במחלוקת

במשקים ובצוואות יש את המשולש המשפטי שהוא שהוא מחייב שזה הסוכנות מנהל

מקרקעי ישראל ובעלי המשק בדרך כלל המשקים מתחלקים 50% לבעל ו50%

לאישה כאשר אחד מבני הזוג הולך לעולמו עוברים אוטומטית 25% מצד הנפטר לבן

זוג שנישאר בחיים ו25% ילכו לילדים אלא אם כן הילדים חותמים לאחד ההורים

שנישאר לגבי אחוזים אלו.

ברגע שאחד מבני הזוג יתגרש או יתחתן שנית או אפילו ידועה בציבור רשאים אלו

לרשת 50% משווי הנכס.

וכאן מגיע גם הנושא של חלוקת רכוש שלא חל רק על משק אלא על כלל נכסיו ורכושו

של הנפטר שבו קיים שוני כיצד הוא יתחלק במשפט העברי וכיצד יתחלק במשפט

הישראלי גם בעת גירושין בו יחול הסכם ממון בדרך כלל.

מבוא

עבודה זו הולכת לעסוק בחלוקת רכוש בדיני צוואות הן במשפט הישראלי והן במשפט העברי , נראה איך נעשית חלוקת הרכוש בכל אחד מהמשפטים ומהם ההבדלים בין החלוקה במשפט העברי לבין החלוקה למשפט הישראלי .

חלוקת רכוש נעשית כאשר הבן אדם כבר לא בין החיים או בעת נישואין או גירושין, ע"י הסכם ממון שבו נכלל איך החלוקה של הרכוש תתבצע בין בני הזוג.

על אף ההבדלים בין המשפטים ישנו דימיון בדינים ובחלוקה.

בחרתי בנושא זה מכיוון שנושא זה רווח בחיי היום יום שלנו , ואני מעוניינת ללמוד על נושא זה לעומק ולהבין איך הדברים נעשו בשני סוגי המשפט.

משפט ישראלי:

דיני הירושה בישראל, אשר מתבססים על עקרונותיו של חוק הירושה, תשכ"ה-1965, קובעים כי רצונו האחרון של הנפטר מהווה הערכאה העליונה בסוגיית חלוקת רכושו לאחר פטירתו. עובדה זו מהווה הבסיס למעמדה המשפטי העליון של הצוואה, וזאת כל עוד היא מנוסחת בהתאם לכללים שנקבעו בחוק.

עם זאת, קיימים מקרים בהם הנפטר לא הותיר מאחוריו צוואה, או לחילופין הותיר צוואה שאינה בעלת תוקף משפטי, מסיבות אלו ואחרות. במקרים אלו, חוק הירושה מגדיר כיצד יחולק רכוש הנפטר, וזאת על בסיס מספר עקרונות מפתח.

חוק הירושה מגדיר שלושה "ענפי ירושה", המכונים גם "פרנטלות". ענפים אלו נקבעים על בסיס הקרבה המשפחתית לנפטר, כאשר העיקרון הבסיסי הוא שבמידה וקיימים יורשים בענף הראשון, הרי שהיורשים בענפים הבאים אינם זכאים כלל לחלק מהירושה. ובמידה וקיימים יורשים בענף השני, כך היורשים בענף השלישי אינם זכאים לחלק מהירושה.

חוק הירושה מכיר במעמדו המועדף של בן או בת הזוג של הנפטר, ומכיר בזכותם לרשת חלק נכבד מעיזבוננו לאחר פטירתו. באופן עקרוני, מעמדו של בן הזוג במסגרת חלוקת הרכוש גובר ככל שהחלוקה ממשיכה ויורדת בענפי הירושה, כפי שיובהר להלן.

במידה וחלוקת הרכוש מתבצעת בין היורשים מקרב ענף הירושה הראשון, הרי שבן או בת הזוג זכאים ליהנות ממחצית משווי הירושה, כאשר המחצית השנייה מתחלקת בין שאר היורשים באופן שווה.

במידה וחלוקת הרכוש מתבצעת בין היורשים מקרב ענף הירושה השני, הרי שבן או בת הזוג זכאים ליהנות ממחצית הרכוש, ומחציתו השנייה מחולקת בין ההורים. במידה וההורים אינם עוד בחיים, הרי שבני הזוג זכאים לשני שלישי מהרכוש, והשליש הנוסף מתחלק בין צאצאי ההורים.

במידה וחלוקת הרכוש מתבצעת בין היורשים מקרב ענף הירושה השלישי, הרי שבן או בת הזוג זכאים ליהנות משני שלישי מהרכוש, והשליש הנוסף מתחלק בין סביו של הנפטר וצאצאיהם.

במקרים בהם אחד מהיורשים, אשר מוגדר בחוק כמי שזכאי לחלק מירושת רכושו של הנפטר, מוגדר מבחינה חוקית כמי שאינו זכאי לחלק מהירושה, הרי שחלקו של היורש שנפסל לקבלת הירושה מחולק בין שאר היורשים, וזאת באופן שווה.

החוק קובע, כי כל אדם אשר נמצא אשם בגרימת מותו של המוריש, או בניסיון לעשות כן, נפסל מקבלת הירושה, בבחינת "הרצחת וגם ירשת", וכך גם במידה ופעל לשם העלמת או זיוף צוואתו של הנפטר.

במקרים בהם הנפטר לא הותיר אחריו יורשים כלל, ולרבות בני זוג, הורים או צאצאים, הרי שהירושה בכללותה מועברת לידיה של מדינת ישראל. במקרים כאלו, המדינה מחויבת להשתמש ברכוש זה לצורכי מדע, בריאות, סעד וחינוך, ואלו בלבד.

¹מהי צוואה?

צוואה היא מסמך בו אדם קובע מי יירש את נכסיו לאחר מותו. נכסיו של אדם עם מותו מכונים "עזבון"

¹ אתר משרד המשפטים

במקרה שאדם הותיר אחריו צוואה, הזוכים בעיזבון הינם אלו המצוינים בצוואתו של אדם.

בקשה למתן צו קיום צוואה ניתן להגיש הן באמצעות טופס בקשה והן בהגשה מקוונת.

הדרכים לעריכת צוואה:

בחוק הירושה נקבעו 4 חלופות אפשריות לעריכת צוואה:

צוואה בכתב-יד, צוואה בעדים, צוואה בפני רשות וצוואה בעל-פה (סעיף 18 לחוק).

למצווה נתונה הבחירה באיזו דרך לערוך צוואתו מבין החלופות הנ"ל (בהקשר לצוואה בע"פ – ניתן לעשותה בדרך זו רק בהתקיים הנסיבות המנויות בחוק).

אין עדיפות לחלופה אחת על פני האחרת

צוואה בכתב יד:

צוואה בכתב יד הינה צוואה הכתובה בכתב ידו של המצווה (סעיף 19 לחוק).

לשם עריכתה אין צורך בעדים או באימותה בפני עורך דין. חובה על המצווה לכתוב את הצוואה בכתב ידו, ועליה לכלול את חתימתו ותאריך עריכתה.

צוואה בעדים:

צוואה בעדים הינה צוואה הנערכת על ידי המצווה במעמד שני אנשים המהווים עדים לצוואתו (סעיף 20 לחוק). העדים נוכחים עם המצווה בשעה שהוא מצהיר כי המסמך

הינו צוואתו וחותרם על הצוואה וגם הם חותמים עליה כעדים ומאשרים כי הצוואה נעשתה מרצונו החופשי של המצווה.

צוואה בעדים חייבת להיות בכתב, אך כאן, להבדיל מצוואה בכתב ביד, היא יכולה להיות מודפסת. גם צוואה בעדים צריכה לכלול את תאריך עשייתה ולהיחתם על ידי המצווה שהצהיר, כי זו צוואתו בפני שני העדים. במעמד עשיית הצוואה וחתימתה על ידי המצווה, מאשרים העדים בחתימתם כי הצוואה נחתמה בפניהם.

העדים צריכים להיות בני שמונה עשרה ומעלה וכן אסור שיהיו פסולי דין – עליהם להיות כשירים מבחינה משפטית. אסור שהעד יהיה אחד הנהנים עלפי הצוואה.

צוואה בפני רשות:

צוואה בפני רשות הינה צוואה הנעשית בפני שופט או רשם בית משפט, חבר בית דין דתי, רשם לענייני ירושה או נוטריון (סעיף 22 לחוק). עריכת צוואה בדרך זו כרוכה בתשלום אגרה בהתאם לתעריפי האגרות.

קיימות שתי דרכים על פי לעריכת צוואה בפני רשות: באמצעות אמירת דברי הצוואה בעלפה על ידי המצווה עצמו בפני הרשות או באמצעות הגשת הצוואה בכתב על ידי המצווה לשופט או רשם בית משפט, חבר בית דין דתי, רשם לענייני ירושה או נוטריון.

על המצווה להצהיר, הצוואה בכתב לעיל, הצוואה בכתב הצוואה.

עשיית צוואה בפני רשות יכולה להיעשות רק על ידי המצווה עצמו.

צוואה בעל-פה: ("צוואת שכיב מרע")

הרשם לענייני המצווה, בפני שני עדים, ללא מסמך כתוב שהכין המצווה (סעיף 23 לחוק).

על פי לשון החוק צוואה בעלפה יכולה להיעשות רק על ידי מישהו אשכיב מרע (אדם העומד למות) ומי שרואה עצמו, בנסיבות המצדיקות זאת, מול פני המוות. חלופה זו

נועדה למקרה בו אין לאדם יכולת, בשל מצבו כאמור, לערוך צוואה באחת מהחלופות האחרות.

צוואה בעלפה נעשית בפני שני עדים. על העדים לרשום את דברי המצווה בזיכרון דברים ולהפקידו אצל הרשם לענייני ירושה סמוך לאחר שניתן לעשות זאת. היה ועבר חודש מאז שחלפו הנסיבות שהצדיקו עשיית הצוואה בעלפה והמצווה נותר בחיים – הצוואה בטלה.

על מנת שצוואה תהיה בת תוקף יש לערוך אותה לפי הכללים המפורטים בחוק הירושה.

יחד עם זאת, מטרת העל הינה כיבוד רצון המת, ולכן נקבעו בחוק מקרים בהם ניתן להתעלם מפגם טכני או צורני או חוסר בצוואה ובית המשפט יכול להכשיר צוואה ולקיימה למרות הפגם כאשר ניתן להסיק מה היה רצונו של המנוח. במידה ונפלה בצוואה טעות סופר או טעות בתיאור של אדם, נכס, תאריך, מספר, חשבון וכדומה, והרשם לענייני ירושה יכול לקבוע מה הייתה כוונתו האמיתית של המצווה, רשאי הרשם לענייני ירושה לתקן את הטעות אשר תוארה לעיל.

חוק יחסי ממון בין בני זוג:

במהלך שנות הנישואין, צוברים בני זוג רכוש רב הכולל נכסים, מכוניות, מקרקעין, חסכונות בנקאיים ועוד. כמו כן, לעיתים אחד מבני הזוג מפתח קריירה משגשגת בתמיכה ובעזרה של בן הזוג השני, דבר אשר נחשב בבית המשפט כנכס כלכלי לכל דבר. אי לכך, שאלת חלוקת הרכוש במידה ואחד מבני הזוג נפטר או כאשר מחליטים בני הזוג להתגרש, אינה שאלה קלה כלל ועיקר.

חלוקת הרכוש מוסדרת בחקיקה על ידי חוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג (1973).
כאשר במידה, כמו כן, בני זוג יכולים להגיע בעצמם להסכמה ולחתום על הסכם ממון
והסכם הממון בין הצדדים מקבל אישור של בית משפט, דינו כדין פסק דין מידי
משופט. לכן, הפרתו של הסכם ממון חלוט עלולה לגרור התדיינות משפטיות שבסופן
קנסות ואף מאסרים

חוק יחסי ממון מבחין, עם זאת, בשני סוגים של הסכמי ממון, כאלה שנחתמו בטרם
באו בני הזוג בברית הנישואין, והסכמי ממון שהינם חלק מהליך גירושין.

מהו הסכם ממון?

הסכם ממון יכול להיחתם בין בני הזוג במועדים שונים במהלך הקשר ביניהם. הסכמי
ומטרתם הינה לקבוע מהו הרכוש, ממון מסוימים נחתמים לפני תחילת הנישואין
המשותף ואילו נכסים (בד"כ דירות או שטחים) הינם נפרדים
הסכם ממון יכול להיחתם גם בסמוך לפירוק ברית הנישואין ובו מסכימים בני הזוג.
על האופן בו יחלקו את הרכוש המשותף שנרכש במהלך שנות הנישואין (לרוב מדובר
במכירת הדירה, או רכישתה מצד אחד ע"י הצד השני). ידועים בציבור נוטים אף הם
לחתום על הסכם ממון – או בעגה המקצועית, הסכם לחיים משותפים – ובו מוגדרים
הנכסים המשותפים והמופרדים של שני הצדדים.

מה דין הסכם ממון לא מאושר? כיצד מאשרים הסכם ממון?

הפסיקה הקלאסית גורסת כי הסכמי ממון הינם חסרי כל תוקף ואינם יכולים להיות
מוצגים בערכאה משפטיות במידה ולא אושרו הן באופן שמוגדר בחוק יחסי ממון בין
בני זוג, התשל"ג (1973). הדרכים הנפוצות לאישור הסכם ממון הינן באמצעות בית
הדין הרבני, בית המשפט לענייני משפחה או רשם הנישואין.

עם זאת, יש לציין כי בשנים האחרונות התרככה מעט הפסיקה בנוגע לתוקפם של הסכמי ממון ופעמים רבות מכיר בית המשפט גם בהסכמים אשר לא קיבלו תוקף מלא של פסק דין (למשל נערכו בעדים, במידה והצדדים לא מכחישים את קיום ההסכם ועוד)

מהי הלכת השיתוף?

במידה ונישואיהם של בני הזוג נכנסו לתוקף בטרם נחקק חוק יחסי ממון, תהה הלכת השיתוף יפה על מנת לקבוע באיזה אופן יש לחלק את הרכוש המשותף. הלכה זו קובעת כי הרכוש אשר נרכש במהלך שנות הנישואין על ידי בני הזוג, ואין זה משנה על מי הוא רשום (כגון דירה, מכוניות ואף חסכונות בנקאיים) יחולק באופן שווה בין הצדדים בהליך גירושין.

מהו הסדר איזון משאבים?

בני זוג אשר מתירים ברית נישואין שנכנסה לתוקפה לאחר חקיקת חוק יחסי ממון, ואין ביניהם הסכם ממון, או במידה והם אינם חותמים על הסכם במסגרת הליך הגירושין, יחלק בית המשפט את רכוש הצדדים על פי צו המחוקק בהלכה הקרויה "הסכם איזון משאבים".

חוק הירושה קובע כי במקרים שאדם הלך לבית עולמו בלי להותיר אחריו צוואה, יחולק עיזבונו לקרובי משפחתו על פי החוק. ירושה זו היא ירושה על פי דין. פרק ב' בחוק הירושה מורה מיהם יורשי המנוח על פי מעגל הקרבה המשפחתית שבין המנוח ובין היורשים. יורשיו של המנוח הם מי שהיה בן זוגו בעת פטירתו, ילדיו וצאצאיהם, הוריו וצאצאיהם, והורי הוריו וצאצאיהם.

מעגל הקרבה הראשון כולל את בן זוגו של המוריש, את ילדיו ואת צאצאיהם. המעגל השני כולל את הוריו של המוריש וצאצאיהם (כלומר אחיו ואחיותיו של המוריש). מעגל הקרבה השלישי כולל את סביו וסבותיו של המוריש וצאצאיהם (כלומר דודים ובני דודים).

הכלל הקבוע בחוק הוא כי מי שמצויים באותו מעגל קרבה למוריש מתחלקים שווה בשווה בנכסי העיזבון. בן הזוג אשר היה נשוי למוריש בעת פטירתו יהיה זכאי לקבל את הרכב אשר שימש את הצדדים והמיטלטלין ואת המטלטלין שבבית.

מוריש שהניח אחריו אישה וילדים, תירש האישה את מחצית העיזבון, וילדיו יתחלקו שווה בשווה במחצית האחרת. במקרים שאחד מילדיו של המוריש אינו בחיים, יוכלו ילדיו לרשת במקומו להתחלק שווה בשווה בחלקו של אביהם בעיזבון. במקרים שהמוריש הותיר אחריו בן זוג והורים, יקבל בן הזוג מחצית מהעיזבון, וההורים יתחלקו במחצית האחרת.

כאשר המוריש מניח אחריו בת זוג ואחים או הורי הורים, תקבל בת הזוג שני שלישים מהעיזבון, והאחים והורי ההורים יזכו לשליש הנותר. אחיו של המוריש יזכו בכל עיזבונו אם המוריש לא הותיר אחריו בן זוג, ילדים או הורים.

במקרה שכל ילדיו של המוריש אינם בחיים בעת פטירתו, יחולק עיזבונו בין הנכדים. במקרים שאחד היורשים נפסל מלרשת את המנוח, יחולק חלקו שווה בשווה בין שאר היורשים. הדין העברי אינו מבחין בין נשים לגברים בזכויותיהם בירושה, ואין עדיפות לבן בכור על פני אחיו האחרים. ילדים מאומצים אשר אומצו כדין זכאים לירושת הוריהם המאמצים כילדים ביולוגים. עם זאת, ילדים מאומצים, להבדיל מילדים

ביולוגיים, אינם זכאים לרשת את קרוביהם של ההורים המאמצים. אם נפטר ילד מאומץ, הוריו המאמצים יורשים אותו, והוריו הביולוגיים אינם זכאים לקבל את עיזבונו. ילדים חורגים אינם יורשים את הוריהם החורגים על פי דין. אם לא הותיר אחריו המוריש צוואה ולא היו לו בפטירתו קרובי משפחה על פי המעגלים המנויים בחוק, תירש המדינה את עיזבונו. ירושתה של המדינה אמורה לשמש אותה למטרות של מדע, בריאות, סעד וחינוך. עם זאת, שר האוצר רשאי לשלם בתחום שווים של נכסי העיזבון או להעניק מנכסי העיזבון תשלום לאדם אשר היה מחסורו על המוריש ערב פטירתו של המוריש או לבן משפחתו של המוריש או בן זוגו אשר אינו אחד מיורשיו של המוריש על פי דין. המדינה רשאית להעביר נכסים אלו גם לתאגיד או לאדם אשר מחסורו של המוריש היה עליהם עקב מות המוריש.

משפט עברי

²הצוואה הינה מסמך כלכלי משפטי רב־ערך באשר הוא משמש אמצעי עיקרי לחלוקת רכושו של אדם לאחר מותו ובהתאם לרצונו. ההלכה מכירה -כדי שלצוואות בשני סוגי צוואות עיקריים: צוואת בריא וצוואת שכיב־מרע אלו יהיה תוקף בהתאם להלכה הם צריכים לעמוד במבחנים שונים. חשיבותה של הצוואה כמסמך בו מקנה אדם את כל רכושו לאחר מותו לאנשים מסוימים שלא בהתאם לדיני הירושה הביאה לכך ששיטות משפט שונות יתערבו בעסקה ויקבעו דרכים פורמאליות ספיציפיות למתן תוקף לעסקה לעומת זאת זו. יש שיטות משפט שהכירו בדרכים מגוונות לעריכת צוואה יש שיטות משפטיות לפיהן הדרך היחידה לעריכת צוואה היא בפני נוטריון.

על פי ההלכה, יורשיו של האדם הם בניו, ולבנותיו אין כל חלק בנכסים, רק אם אין לו בנים בנותיו הן היורשות. במקרה שאין לו צאצאים כלל, יורשים אותו קרוביו לפי סדר הקירבה, אב, אחים, דודים ובני דודים. אשתו של האדם אינה יורשת אותו.

כבר בספר בראשית מופיע פסוק על הירושה: "וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי". לפי דין תורה הבכור נוטל פי שנים ממה שנוטל כל בן אחר. דיני הירושה המפורטים יותר מופיעים בפרשת בנות צלפחד, ובה סדר העדיפות הקובע מי יורש: בן, בת, אח, אח-האב, ו"שאר הקרוב אליו ממשפחתו".

לפי פירוש חז"ל, כשהתורה הציגה את הסדר הנ"ל היא התייחסה רק למצב שבו אבי המוריש כבר אינו בחיים: אחרת - האב קודם לאח (כיוצא בכך: אביו החי של האב -

² ויקיפדיה

קודם לאחי-האב). עוד פירשו חז"ל בתורה כי יבם קודם לכולם בירושת אחיו המת, וכי

- בכל דיני ירושה - "אח" הוא בהכרח בן-האב (אך לא בהכרח בן-האם).

במשפט העברי נדונים גם דיני צוואה: מיסודות דיני הצוואה, שכל צוואה המנוגדת

לסדר הירושה האמור בתורה, תקפה רק אם היא מנוסחת ב"לשון של (הענקת)

מתנה" - אך לא אם היא מנוסחת ב"לשון של (הורשת) ירושה", אלא אם כן: האדם

אשר לו מְזָכָה הצוואה, ממוקם - לפי סדר הירושה שבתורה - לא-נמוך יותר מאלו

שהיו אמורים לרשת לולי הצוואה, ואז הצוואה תקפה גם אם נאמרה בלשון ירושה -

אלא ש"אין דעת חכמים נוחה" מצוואה שכזו כשהיא מקפחת חלק מהירשים

המסודרים בתורה בדרגתו של זה אשר לו מְזָכָה הצוואה.

במשפט העברי מפורטים גם דיני ירושה נוספים הקשורים לתחומים רבים אחרים

שאינם נושקים לנושא הקלאסי הנדון בתורה, שהוא נושא סדר הירושה. רובם של

דינים נוספים אלו (ושל שאר דיני ירושה המבארים את אלו המפורשים בתורה), נדונים

לראשונה במסכת בבא בתרא פרקים שמיני ותשיעי וכן במסכת כתובות, בעיקר

בהקשר של זכויות בן הזוג.

עקרונית גם אדם מת יכול לרשת (בתהליך המכונה בתלמוד: "מישמוש הירושה .

בקבר"), והוא מוריש את הנכסים לבניו או בנותיו למרות שהוא אינו בחיים. אך בעל

אינו יכול לתבוע את ירושתה של אשתו המנוחה וכן שמת ואין לו צאצאים חיים אינו

יורש מאמו, להוריש ממנה בקברו לבנים של אביו המת ושל אִם אחרת.

אם האישה מתה לפני הבעל, אין הבעל יורש אותה בקבר בנכסים שירשה מקרוביה

לאחר מיתתה.

יורשי הבעל, אינם יורשים את אשתו לאחר שנפטר הראשונים נחלקו מנין יודעת

הגמרא דין זה. לפי שיטת רמב"ם, סברא הוא, שהרי ירושת הבעל מאשתו אינה מכח

קורבה רגילה אלא מכח קרובה מיוחדת הנקראת "שארות" שהיא קורבה הבאה מחמת נישואין, והשארות היא רק בעודם חיים יחד, ולכן רק הנכסים שהותירה בחייה יורש הבעל, ולא הנכסים שקיבלה לאחר מכן.

התורה ציוותה על האחים לתת לבכור חלק כפול בירושה, כך שאם היו למשל 5 אחים, מחלקים את הנכסים לשישה חלקים, והבכור מקבל שנים מהם. חלק זה ניתן לו עם המעלות והחסרונות שבקבלת ירושה, ולכן אם בא בעל חוב לגבות את חובו מנכסי המת, הוא צריך לשלם פי שניים. אם כי חלק הבכורה לא ניתן לבכור בעל כרחו, זכותו לוותר עלי ולומר שאינו חפץ בו.

הבכור לא מקבל נכסים שנולדו לאחר מיתת אביהם, וזאת מפני שחלקו נקרא בתורה בשם "מתנה" לשון "נתינה", ולכן חלק הבכורה נחשב כשלו רק כאשר החלק בא לידו, בניגוד לשאר חלקי הירושה שהם של היתומים מיד עם מיתת אביהם, ולכן, אם החלק הושבח על ידי שאר היורשים, אין להחשיב את ההשבחה, כאילו חלקו הוא זה שהשביח.

³ גישת המשפט העברי שונה. סדר הנחלות שנקבע בתורה קובע את היורשים על פי דין. דיני ירושה אלה הם קוגנטיים (כופים), והמוריש אינו יכול להתנות עליהם או לסטות מהם, אף אם יצווה על חלוקה אחרת של רכשו. לאחר מותו אינו עוד בעלים על רכשו, ועל כן אין לצוואתו תוקף משפטי.

עליונות דיני הירושה, המונעת מן האדם את האפשרות להחליט כראות עיניו מי יזכה ברכושו לאחר מותו, הביאה לפיתוח דרכים חלופיות המאפשרות את מימוש רצונו של המוריש. הדרך העיקרית היא "מתנה מחיים". כלומר, האדם יכול להקנות את נכסיו,

³ אנציקלופדיה יהודית דעת

כולם או קצתם, לפני מותו. ואף שרוח חכמים לא הייתה נוחה ממי שמסכל את חלוקת נכסי הירושה כפי דין תורה הם הכירו בתוקפה המשפטי של מתנה זו, מאחר שהיא נעשית עוד בחייו של המוריש

מקורות המשפט העברי בדיני הצוואות, עוסקים אפוא בעצם בעניין "מתנה מחיים". לא בכדי, הרמב"ם דן בדיני הצוואות במסגרת "הלכות זכייה ומתנה". מעין זה, השולחן ערוך דן ב"הלכות מתנת שכיב מרע" אחר "הלכות מתנה" הפתרון של "מתנה מחיים" אינו נוח ביותר, כיוון שהמצווה מעוניין לקיים את בעלותו על רכושו וליהנות ממנו עד מותו. לכן, הוסיפו חכמים מודל משפטי מתוחכם, ולפיו המתנה אינה חלה אלא סמוך למותו של המוריש (ואף שמועד זה אינו ידוע מראש הדבר אפשרי).

צוואת בריא:

התנאים לתוקפה של צוואה-מתנה זו תלויים במצב בריאות המצווה בשעת נתינתה: אם ניתנה כשהוא בריא או כשהוא חולה ורואה את פני המוות אדם בריא המבקש להוריש את רכושו, כולו או חלקו, לאחר, בין שהוא יורש על פי דין ובין שאינו יורש על פי דין, חייב לתת לו במתנה על פי כללים נוקשים של דיני המתנה, ובהם: ניסוח נכון של צוואתו כעסקת מתנה שתחול סמוך למותו (ולא כצוואת ירושה), בתוספת מעשה קניין בר תוקף. אם לא יעמוד המצווה בתנאים אלה, אין תוקף למתנתו, ובבוא יומו יחולק עיזבונו על פי דיני הירושה שלא כרצונו.

אדם נחשב "בריא" גם אם הוא חולה או שיש לו מום כלשהו, ובלבד שאינו רואה את פני המוות.

אדם שכיב מרע:

מה יעשה אדם שמותו קרב, ולא הספיק לכתוב צוואה כשהיה בריא ולהקנותה כדת

וכדין? כפי שנראה להלן, הקלו חכמים בדרישות הפורמליות של דיני המתנה, כדי

שלא תיטרף עליו דעתו.

ואת שכיב מרע" ו"מצווה מחמת מיתה". לאמתו של דבר, שני המושגים אינם נבדלים

זה מזה מהותית, והם מבטאים עיקרון משפטי אחד הנוגע לאדם המצווה את רכשו

בידעו שמותו קרוב.

פסק דין:

24 ביולי 2013

⁴השופט אסף זגורי

בעניין המנוחים:

ובעניין שבין:

התובעות

הנתבעים

1.ג.ד.א.

ע"י ב"כ עוה"ד רון בן מיור

2.ר.א.

ע"י ב"כ עוה"ד דן לימור

3.הסוכנות היהודית לא"י

4.מנהל מקרקעי ישראל - נצרת

5.מושב ...

בית המשפט לענייני משפחה דחה את טענת ר.א – הנתבעת 2,
לפיה היא זכאית לקבל את הזכויות במשק חקלאי של המנוח
בהיותה אשתו השנייה. נפסק, בין השאר, כי בנסיבות המקרה
הנוכחי, ביקשו מראש המנוח והנתבעת – ר.א. להסדיר עניין
שימור זכויות המנוח במשק גם במקרה של פקיעת הנישואין. זאת
הם עשו במסגרת הסכם ממון.

בית המשפט פסק:

ההסדר שקבוע בסעיף 20ה(1) לחוזה המשולש הוא הסדר מיוחד
שהגופים המיישבים קבעו במסגרת חוזה אחיד (החוזה המשולש)
לעניין העברת זכויות במשק חקלאי בעקבות פטירה של מי מבני
הזוג. הסדר זה מעביר את מלוא הזכויות של בן הזוג שנפטר
במשק לבן הזוג האחר שנותר בחיים.

כאשר עסקין בבעל זכויות במשק חקלאי שאשתו הראשונה
(שהייתה בעלת זכויות שימוש כמותו) הלכה לעולמה והוא נישא
בשנית ונפטר ומתגלעת מחלוקת לעניין זכאותה של האישה
השנייה לקבל הזכויות במשק, יש לערוך בחינה מהותית לא רק
של הדיבור "בת זוג" לצרכי ההסכם המשולש לעיל אלא גם
(ובעיקר) של כוונת הצדדים (המנוח ואשתו השנייה).

עובדת פטירת בעל הזכויות בנחלה, העובדה שמדובר בנישואין
שניים ובבת זוג שנכנסה לנישואין כאשר הנחלה הייתה בבעלות
בלעדית של המנוח והצורך השיפוטי להכריע בשאלה האם יש
להעביר הזכויות לגב' ר.א. בתור "בת זוג" – עובדות וצרכים אלה

הסמיכנו להכריע בשאלה האם יש לראות בגב' ר.א. "בת זוג"
לצרכי ההסכם המשולש.

בשעה שעולה טענה מצד ילדי המנוח, כי הנישואין "היו על הנייר בלבד", כי הם פקעו ו/או כי ממילא הוסכם מראש בין המנוח לבין ר.א., כי אין ולא תהיינה לה זכויות במשק החקלאי במקרה של פקיעת הנישואין בעקבות פרידה, גירושין או פטירה, קמה לא רק זכות וסמכות אלא חובה שיפוטית להידרש לסוגייה זו ולבחון אותה לגופה.

יש להבחין בין בני זוג המקבלים יחד את הזכויות במשק החקלאי מאת האגודה/סוכנות/מינהל לבין אלמנה או אלמן שנותרים בעלי זכויות בלעדיים במשק בעקבות פטירת בת/ן הזוג ולאחר מכן נישאים מחדש. על מנת שהגב' ר.א. תוכל לקבל מלוא הזכויות במשק מכוח היותה "בת זוג" כמשמעות הדיבור בחוזה המשולש, עליה להוכיח שאכן אומד דעתו של המנוח היה, כי במקרה של פקיעת הנישואין עקב פטירה היא תקבל מלוא הזכויות במשק בתור אלמנתו.

במקרה זה הוכח, כי הגב' ר.א. לא רק שאינה מסוגלת לקיים את המשק אלא שאינה מעוניינת בכך. הדברים נתמכים ברצף של ההתנתקות של הגב' ר.א. מהנחלה. צרפו עובדה זו לכך שהיא אינה חברת אגודה ואינה מתכוונת להיות כזו ותמצאו, כי החלת סעיף 20 לחוזה המשולש עליה והגדרתה "כבת זוג" תביא לריקון ההסכם המשולש מתוכן.

השוואה בין המשפט הישראלי ולמשפט העברי

ראינו במהלך העבודה כי ישנם דינים הדומים בין המשפט הישראלי למשפט העברי. מאידך, ישנם דינים השונים בין המשפט הישראלי למשפט העברי. כמו כן ישנן סוגיות להן ישנה התייחסות במשפט הישראלי אך לא במשפט העברי, ולהיפך.

בשני המשפטים הן בישראל והן בעברי קיימת צוואה, במשפט הישראלי החלוקה בצוואה נקראת עיזבון לעומת המשפט העברי בו חלוקת הרכוש נקראת כמתנה ליורשים, הצוואה היא מסמך בו אדם קובע מי יירש את נכסיו ורכושו. לפי המשפט הישראלי קיימות ארבע סוגי צוואות צוואה בעל פה צוואה בכתב יד צוואה בעדים וצוואה בפני רשות, עפ"י המשפט הישראלי היורשים הם אלו הנאמרים בצוואה, במשפט הישראלי העיזבון של הנפטר מתחלק אוטומטית חצי לבן הזוג הנותר בחיים וחצי לילדיו שדלהלן מתחלק שווה בשווה ביניהם. ואף קיים חוק איך הרכוש יתחלק בעת גירושין וזה על פי הסכם ממון לפני תוקף הנישואין או בעת הגירושין.

לעומת זאת במשפט העברי רכושו של הנפטר מתחלק לקרוביו ועם זאת בת הזוג לא מקבלת דבר אך ילדיו כן ולמרות כך בנו הבכור של אותו אדם מקבל פי שניים משאר הילדים גם כשאין הבנות מקבלות דבר והאחים הם אלו שידאגו לכל מחסורם.

לפי המקרה של בנות צלופחד למדנו שכאשר אין בנים הבנות הן אלה שמקבלות את הירושה ואם גם אין בנות זה ממשיך לאנשים הקרובים ביותר לאותו אדם.

מכאן אנו מגיעים למסקנה שגם במשפט הישראלי וגם במשפט העברי היורשים הם הקרובים ביותר לנפטר.

ביבליוגרפיה

אתרים:

אתר משרד המשפטים

ויקיפדיה

אנציקלופדיה יהודית דעת

נבו

ביבליוגרפיה: